

Anna Karmowska

Uniwersytet Zielonogórski

 <https://orcid.org/0000-0003-3525-6025>

**Krajobraz językowy polsko-czeskiego pogranicza
jako przestrzeń dyskursu wielojęzyczności
– analiza tablic informacyjnych z sektora publicznego¹**

Streszczenie. Celem artykułu jest analiza krajobrazu językowego polsko-czeskiego pogranicza jako przestrzeni wielojęzycznych praktyk dyskursywnych. Materiał badawczy stanowią tabliczki informacyjne z sektora publicznego pochodzące z kilku miejscowości: po stronie czeskiej – z Adršpach, Náchodu i Hronova, po stronie polskiej – z Kudowy-Zdroju, Karłowa oraz Dusznik-Zdroju. Pogranicze jest rozumiane w sensie geograficzno-terytorialnym jako strefa zetknięcia się i przenikania różnych narodów i grup etnicznych, kultur i języków na terenach przygranicznych. Zmienne konfiguracje i hierarchia języków występujących na tabliczkach informacyjnych świadczą zarówno o historycznych zaszczościach, jak i aktualnej społecznej dynamice na terenie polsko-czeskiego pogranicza.

Słowa kluczowe: polsko-czeskie pogranicze, dyskurs wielojęzyczności, krajobraz językowy

Istota pogranicza

Pogranicze jako termin ma wiele znaczeń. Może odnosić się głównie do jego aspektu geograficznego, może jednak również obejmować zakres dużo szerszy, odnosić się do sytuacji społecznej, kulturowej czy politycznej. Najbardziej powszechną definicję pogranicza podaje *Słownik Języka Polskiego PWN*: 1. ‘obszar w pobliżu granicy dzielącej pewne przestrzenie’, 2. ‘okres, stan lub obszar, w którym graniczą ze sobą dwie kultury, epoki itp.’. *Wielki słownik języka polskiego* podaje podobną definicję: ‘pogranicze dwóch państw – tereny położone blisko

¹ Artykuł powstał w ramach realizacji projektu badawczego „*Lingua receptiva czy lingua franca? Praktyki językowe na pograniczu polsko-czeskim w obliczu dominacji angielszczyzny (ujęcie ekolingwistyczne)*”, finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki (nr rej. 2017/26/E/HS2/00039).

granicy państwa lub regionu, pogranicze dyscyplin – obszar pośredni między dziedziami ludzkiej działalności. Podkreślony w tych definicjach zostaje element graniczności jako miejsca styku, ale nie przenikania się.

Ujmowanie pogranicza jedynie jako terenu przygranicznego („przy granicy państwowej”) nie oddaje jednak w pełni charakteru tej przestrzeni, nawet dla geografii politycznej, która zakłada, że istotnym przedmiotem badań są również ludzie: „Procesy osadnicze, migracje, zróżnicowanie narodowościowe, wyznaniowe, językowe, kulturowe, społeczne, ekonomiczne mieszkańców są podstawą delimitacji strefy pogranicza oraz głównymi czynnikami determinującymi jego odmienną i odrębność od pozostałych regionów” (Barwiński 2014: 46).

Elżbieta Smułkowa w artykule *Badanie pograniczy językowych – uwagi metodologiczne* (2003) podkreśla dodatkowo, że należy rozdzielić terminy *pogranicze* i *przygraniczny*, zwracając uwagę na relacje pomiędzy tym, co dla nich wspólne, a tym, co różniące. Odmienne jest przede wszystkim już samo znaczenie obu pojęć: granica coś kończy, oddziela, pogranicze – wręcz odwrotnie: łączy, spaja, zespala. Granice zostały ustanowione, pogranicze ma charakter spontaniczny. „Pogranicze językowe jest niewątpliwie pochodną pograniczności w ogóle: kulturowej (w tym religijnej), etnicznej, narodowościowej, innej” (Smułkowa 2003: 46), jednak charakteryzuje się pewną niezależnością, suwerennością wobec samej granicy; to jego mieszkańcy ustalają, co jest dla nich wspólne, a co stanowi odrębną wartość, kto i na ile mieści się jeszcze w kategoriach inności, a kto jest już „nasz”. Ewelina Sadanowicz w artykule *Podlaska wielokulturowość i związane z nią problemy językowe mniejszości narodowych* (2018) za Jerzym Kapuścińskim definiuje Innego jako osobę, która jest obok i która może wywoływać uczucie niepokoju, jednak przy dominującym czynniku, jakim jest wola, możemy doprowadzić do „oswojenia” go, zbliżenia się, nawiązania kontaktu.

Pogranicze jest więc miejscem, gdzie dochodzi do wymieszania (minimum) dwóch kultur; to przestrzeń, w której zaciera się granica pomiędzy swoim, naszym a innym, obcym. Granica ma więc również dualistyczny charakter; może być barierą, ale może również stanowić czynnik spajający i integrujący ludność zamieszkującą dany obszar. Cechą pogranicza jest to, że nie da się go ująć w ścisłych ramach, nie ma ani trwałego zasięgu terytorialnego, ani nie istnieją takie granice w świadomości społeczeństwa. Jego wyjątkowość wynika z samej istoty „wiekowego współistnienia i oddziaływania na siebie różnych grup etnicznych i narodowych, w zmiennych formach organizacji życia społecznego i politycznego, ze wszystkimi tego konsekwencjami kulturowymi, socjalnymi, ekonomicznymi i językowymi” (Smułkowa 2003: 49).

Dla niniejszego artykułu najtrafniejsze wydaje się jednak terytorialne ujęcie pogranicza, w którym za główne kryterium wyodrębniające uznaje granicę polityczną, narodowościową:

Przez pogranicze w sensie geograficzno-terytorialnym rozumiemy pewną historycznie ukształtowaną strefę przestrzenną zetknięcia się i przenikania różnych narodów i (lub) grup etnicznych, a co za tym idzie różnych kultur i języków. Strefa ta daje się opisać w pewnych zasięgach terytorialnych, zwłaszcza z punktu widzenia określonych badań empirycznych.

Może stanowić szerszy lub węższy obszar ciągly po obu stronach granic państwowych (np. pogranicze polsko-białoruskie i polsko-białorusko-litewskie) lub wyspowy (jak np. pogranicze polsko-litewskie na Kowieńszczyźnie czy polsko-ukraińskie na wschód od Zbrucza (Smułkowa 2003: 47).

Przestrzeń dyskursywna

Bożena Witosz w artykule przeglądowym *Badania nad dyskursem we współczesnym językoznawstwie polonistycznym* (2012) wymienia kilka najważniejszych dziedzin, z którymi na przestrzeni lat korespondowała polska refleksja nad dyskursem, z każdą z nich wykazując pewne zależności; są to: stylistyka funkcjonalna, lingwistyka etnokognitywistyczna, genologia lingwistyczna, socjolingwistyka, badania nad komunikacją publiczną oraz *discourse studies*. Zaznacza ona, że dyskursu nie da się zdefiniować jednoznacznie, nie ma określonych ram czy zespołu reguł, którymi kategorycznie należałoby się posługiwać w jego reprodukowaniu lub analizie, jest bowiem pojęciem nie tyle wieloznacznym, ile takim, które „nie ma raz na zawsze ustalonych granic” (Witosz 2016: 20). W pracy *Kategoria dyskursu w polonistycznej edukacji akademickiej* (Witosz 2016) autorka zaznacza również, że każdy dyskurs ma charakter abstrakcyjny, nigdy nie jest jedynie tekstem, ale przestrzenią ścierania się ze sobą różnych dyskursów. W artykule wymienia również podstawowe rodziny dyskursów funkcjonujące w przestrzeni publicznej: dyskursy ideologiczne, dyskursy instytucjonalne, dyskursy medialne, dyskursy tożsamościowe, dyskursy grup etnicznych, społecznych, kulturowych, dyskursy określane na podstawie międzypodmiotowych relacji oraz dyskursy określane na podstawie określeń przedmiotowych (tj. tematu). Spojrzenie na pogranicze z tej perspektywy pozwala stwierdzić, że jest to przestrzeń wielojęzyczności na styku różnych dyskursów etniczno-kulturowych, która mieści się w rodzinie dyskursów międzypodmiotowych relacji, reprezentując reguły inkluzywności (otwarcia) w społecznych praktykach dyskursywnych².

Problematyka dyskursu wielojęzyczności: *code-switching / code-mixing? the language-alternation discourse?*

Badania nad wielojęzycznością pogranicza w Polsce są prowadzone od wielu lat z wielu różnych perspektyw: systemowej, kontrastywnej, socjolingwistycznej, a także w odniesieniu do zróżnicowanych interferencji językowych. Trudno wymienić wszystkie prace slawistów czy dialektologów zainteresowanych zarówno pograniczem wschodnim, jak i południowym

² Ta perspektywa jest częścią szerszego oglądu praktyk językowych na polsko-czeskim pograniczu w ujęciu ekolingwistycznym, w którym bierze się pod uwagę zarówno ich uwarunkowania socjo- czy psycholingwistyczne, jak i przestrzenne. Więcej na ten temat na stronie internetowej projektu badawczego „*Lingua receptiva czy lingua franca...*” pod adresem: <https://ecolapra.eu>.

i – w mniejszym stopniu – zachodnim³, jednak studia nad samą istotą dyskursu wielojęzyczności były dotąd w Polsce rzadko prowadzone, wydaje się więc, że ten dorobek warto uzupełnić o perspektywę dyskursywną.

Dyskurs wielojęzyczności stał się tematem prac przede wszystkim językoznawców za granicą, gdzie badania nad nim sięgają kilku dziesięcioleci wstecz. Jego językowo-społeczne zależności zostały uwypuklone przez sam termin, jakim określa się wielojęzyczny dyskurs mówiony: *conversational code-switching*. Jak wspomina Mark Sebba w artykule *Multilingualism in written discourse: an approach to the analysis of multilingual texts* (2013), największym zainteresowaniem badaczy cieszą się przede wszystkim teksty mówione albo takie, które – choć materializują się w formie pisemnej – imitują rozmowę. Akt (roz)mowy podkreśla bowiem istotę dyskursu wielojęzyczności: impulsywne przełączanie kodów (*code-switching*) lub ich mieszanie (*code-mixing*). Sam fakt zmiany języka (*language alternation*) można jednak rozpatrywać zarówno jako sytuację związaną ze spontanicznym wyborem raz jednego, a raz innego języka, jak również jako wybór symboliczny. W materiałach pisemnych analizie poddawano przede wszystkim dialogi w powieściach, wielojęzyczne fora internetowe, dwujęzyczne listy. Zmiany języka występujące w tych gatunkach są zwykle nazywane „pisemnym przełączaniem kodu” i rzeczywiście wykazują wiele cech podobnych do mówionego przełączania kodu. Warto jednak podkreślić, że rozmowa i gatunki, które ją imitują, nie są jedynymi konwencjami, które – chociaż nie wykazują typowej „dialogowości” – zawierają elementy wielojęzyczne i są częścią dyskursu określanego mianem *language-alternation discourse*.

Dodatkowo, badając dyskursywną przestrzeń wielojęzyczności, należy pamiętać o wyjątkowym znaczeniu kontekstu, który wykracza zdecydowanie poza sytuację nadawczo-odbiorczą czy nawiązania intertekstualne. Jedną z metod jego obserwacji jest analiza multimodalna, która obejmuje zarówno same wytwory językowe dyskursu, jak i inne jego wymiary. Badania krajobrazu językowego opierające się na takim modelu przeprowadzili Christopher Stroud i Sibonile Mpendukana (2009). Opracowali „materialną etnografię wielojęzyczności”, w której zarówno strona wizualna, jak i tekstowa odgrywają ważną rolę w analizie znaków publicznych, takich jak na przykład billboardy reklamowe, szyldy sklepowe. Są oczywiście typy tekstów, w których przypadku taka analiza nie przyniosłaby wymiernych rezultatów, jednakże w niniejszym artykule, w którym pod uwagę brane będą przede wszystkim wielojęzyczne tablice z sektora publicznego czeskich i polskich miast, ujęcie uwzględniające wizualną hierarchię języków wydaje się w pełni uzasadnione.

³ Dziękując recenzentowi za zwrócenie uwagi na ten bogaty dorobek, przywołuję wymienione przez niego opracowania, które staną się niewątpliwie źródłem dalszych inspiracji do badania krajobrazu językowego polsko-czeskiego pogranicza: m.in. Dejna 1955; Popowska-Taborska 1965; Handke 1992; Dubisz, Nagórko 1994; Gala 1994; Labocha 1997; Zieniukowa 1997; Straczuk 1999; Prokopczuk 2001; Janiak 2004; Żurek 2008; Prokop-Janiec 2013; Zielińska 2013; Bednarczuk 2017; Karaś 2017; Rembiszewska, Siatkowski 2017; Siatkowski 2017.

Celem artykułu jest próba określenia specyfiki dyskursu wielojęzyczności na pograniczu polsko-czeskim na podstawie analizy krajobrazu językowego, to znaczy sprawdzenie tego, jakie języki w nim występują i w jaki sposób dokonuje się pisemnego przełączania kodu. Badaniu poddane zostały publiczne tablice informacyjne (w tym przede wszystkim częstotliwość oraz hierarchia pojawiających się na nich języków), a wnioski płynące z zastosowanej tu materialnej etnografii wielojęzyczności pozwoliły dostrzec korelacje między historyczno-społeczną specyfiką badanego obszaru a jego krajobrazem językowym.

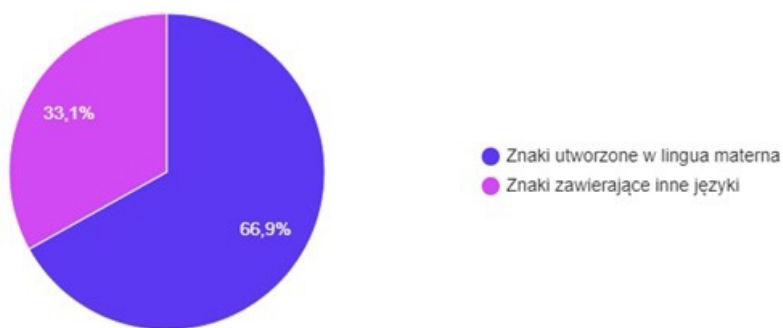
Analiza tabliczek informacyjnych z sektora publicznego z punktu widzenia dyskursu wielojęzyczności

Przedmiotem analizy są tabliczki informacyjne z sektora publicznego występujące w krajobrazie językowym polsko-czeskiego pogranicza, na których pojawił się język inny niż jedynie *lingua materna*. Materiału dostarczyły znaki z następujących miejscowości: po stronie czeskiej – Adršpach, Náchod i Hronov, po stronie polskiej – Kudowa-Zdrój, Karlów oraz Duszniki-Zdrój, zebrane podczas pleneru fotograficznego przeprowadzonego w sierpniu 2018 roku⁴.

Zestawienie ilościowe wszystkich tablic informacyjnych badanych miejscowości pokazuje, że dysproporcja między znakami utworzonymi w języku rodzimym a tymi, które zawierały element obcojęzyczny, nie jest duża (por. wykres 1).

W zebranych materiale pojawiło się 388 tablic informacyjnych utworzonych w *lingua materna* oraz 192 znaki wielojęzyczne. Wśród nich występują zarówno znaki polifoniczne, jak i mieszane.

Wykres 1. Tablice informacyjne – sektor publiczny

Źródło: opracowanie własne

⁴ Dokładniejszy opis metodologii badania oraz aparatu pojęć i klasyfikacji znaków istotnych dla analizy krajobrazu językowego znajduje się w artykule Anny Karmowskiej (2019). Zdjęcia tabliczek informacyjnych i innych elementów badanego krajobrazu językowego są dostępne na stronie internetowej <https://ecolapra.eu/>.

Konfiguracje na polifonicznych znakach wielojęzycznych, czyli takich, na których treści prezentowane są przynajmniej w dwóch językach w sposób ekwiwalentny, po czeskiej stronie granicy przedstawiają się następująco:

- *lingua materna* (czeski), *lingua franca* (angielski), regionalna *lingua franca* (niemiecki), *lingua receptiva* (polski) – 35 przykładów,
- *lingua materna* (czeski), *lingua receptiva* (polski), *lingua franca* (angielski) – 10 przykładów,
- *lingua materna* (czeski), *lingua receptiva* (polski), regionalna *lingua franca* (niemiecki), *lingua franca* (angielski) – 7 przykładów,
- *lingua materna* (czeski), *lingua franca* (angielski) – 6 przykładów,
- *lingua materna* (czeski), regionalna *lingua franca* (niemiecki), *lingua franca* (angielski), *lingua receptiva* (polski) – 4 przykłady,
- *lingua materna* (czeski), *lingua receptiva* (polski) – 3 przykłady,
- *lingua materna* (czeski), *lingua receptiva* (polski), regionalna *lingua franca* (niemiecki) – 3 przykłady,
- *lingua materna* (czeski), *lingua receptiva* (polski), *lingua franca* (angielski), regionalna *lingua franca* (niemiecki) – 2 przykłady,
- *lingua materna* (czeski), regionalna *lingua franca* (niemiecki), *lingua receptiva* (polski), *lingua franca* (angielski) – 2 przykłady,
- *lingua franca* (angielski), *lingua materna* (czeski), regionalna *lingua franca* (niemiecki), *lingua receptiva* (polski) – 1 przykład,
- *lingua materna* (czeski), *lingua franca* (angielski), regionalna *lingua franca* (niemiecki) – 1 przykład,
- znak czesko-francusko-polsko-niemiecko-angielski – 1 przykład.

Na tablicach mieszanych, które charakteryzują się tym, że pojawiają się na nich napisy przynajmniej w dwóch językach, jednakże nie przedstawiają one dokładnie tej samej treści, można dostrzec kolejne konfiguracje:

- *lingua materna* (czeski), *lingua receptiva* (polski) – 13 przykładów,
- *lingua materna* (czeski), *lingua franca* (angielski), regionalna *lingua franca* (niemiecki), *lingua receptiva* (polski) – 6 przykładów,
- *lingua materna* (czeski), *lingua franca* (angielski) – 5 przykładów,
- *lingua materna* (czeski), *lingua franca* (angielski), *lingua receptiva* (polski) – 3 przykłady,
- *lingua materna* (czeski), *lingua receptiva* (polski), *lingua franca* (angielski) – 3 przykłady,
- regionalna *lingua franca* (niemiecki) – 2 przykłady,
- *lingua materna* (czeski), *lingua receptiva* (polski), regionalna *lingua franca* (niemiecki) – 1 przykład,
- *lingua materna* (czeski), *lingua receptiva* (polski), regionalna *lingua franca* (niemiecki), *lingua franca* (angielski) – 1 przykład,

- *lingua materna* (czeski), regionalna *lingua franca* (niemiecki), *lingua franca* (angielski) – 1 przykład,
- *lingua materna* (czeski), *lingua franca* (angielski), regionalna *lingua franca* (niemiecki) – 1 przykład,
- *lingua franca* (angielski) – 1 przykład,
- łacina – 1 przykład,
- *lingua receptiva* (polski) – 1 przykład.

Po polskiej stronie granicy pojawiły się tablice reprezentujące następującą hierarchię językową (znaki polifoniczne):

- *lingua materna* (polski), *lingua receptiva* (czeski), *lingua franca* (angielski) i regionalna *lingua franca* (niemiecki) – 19 przykładów,
- *lingua materna* (polski), *lingua franca* (angielski) – 18 przykładów,
- *lingua materna* (polski), *lingua receptiva* (czeski) – 7 przykładów,
- *lingua materna* (polski), regionalna *lingua franca* (niemiecki) – 7 przykładów,
- *lingua materna* (polski) – internacjonalne – 3 przykłady,
- *lingua materna* (polski), *lingua receptiva* (czeski), *lingua franca* (angielski) – 3 przykłady,
- *lingua materna* (polski), regionalna *lingua franca* (niemiecki), *lingua franca* (angielski) – 2 przykłady,
- *lingua materna* (polski), *lingua franca* (angielski), regionalna *lingua franca* (niemiecki) – 1 przykład,
- *lingua materna* (polski), regionalna *lingua franca* (niemiecki), *lingua franca* (angielski), rosyjski – 1 przykład,
- *lingua franca* (angielski), *lingua materna* (polski), regionalna *lingua franca* (niemiecki) – 1 przykład.

Na znakach mieszanych dostrzeżono kolejno następujące konfiguracje:

- *lingua materna* (polski), łacina – 8 przykładów,
- *lingua receptiva* (czeski) – 3 przykłady,
- *lingua materna* (polski), *lingua receptiva* (czeski), *lingua franca* (angielski) – 2 przykłady,
- *lingua materna* (polski), *lingua franca* (angielski), regionalna *lingua franca* (niemiecki), ale także informacje zapisane alfabetem Braille'a – 1 przykład,
- *lingua franca* (angielski), regionalna *lingua franca* (niemiecki) – 1 przykład,
- regionalna *lingua franca* (niemiecki) – 1 przykład.

Z przeanalizowanego materiału wynika, że najczęściej spotykaną konfiguracją języków po stronie polskiej jest: *lingua materna* (polski), *lingua receptiva* (czeski), *lingua franca* (angielski) i regionalna *lingua franca* (niemiecki). Można więc sądzić, że krajobraz językowy realizowany przez władze miast odzwierciedla przede wszystkim politykę dobrosąsiedzką, w której główną rolę odgrywa

język sąsiada odczytywany receptywnie (*lingua receptiva*). Kolejny w hierarchii jest jednak język angielski, co sugeruje, że instytucje publiczne nie zapominają również o globalnym i uniwersalnym charakterze *lingua franca*; angielszczyzna w tej roli w wymienionych konfiguracjach pojawia się najczęściej po języku rodzimym: na dziesięć różnych konfiguracji występuje sześć razy. Wśród znaków mieszanych dominuje schemat *lingua materna* (polski) + łacina (dawna *lingua franca*) – jest to osiem przykładów. Warto jednak zaznaczyć, że wszystkie te znaki pochodzą z jednego miejsca: parku w Kudowie-Zdroju; dodatkowo język łaciński pojawia się jedynie jako tłumaczenie nazw roślin. Nie daje to więc pełnego wizerunku tego, czy w ogólnym krajobrazie językowym pogranicza po polskiej stronie rzeczywiście łacina wciąż odgrywa tak dużą rolę.

Wśród czeskich tablic polifonicznych najczęściej spotykaną konfiguracją językową jest: *lingua materna* (czeski), *lingua franca* (angielski), regionalna *lingua franca* (niemiecki), *lingua receptiva* (polski). W przeciwieństwie zatem do polskiego krajobrazu językowego po stronie czeskiej dominują znaki informacyjne, na których współczesna *lingua franca*, tj. język angielski, sytuuje się w hierarchii języków zaraz za językiem macierzystym, tj. czeskim. O docenieniu roli *lingua franca* przez władze poszczególnych miast dodatkowo świadczyć może fakt, że jest to język, który w poszczególnych konfiguracjach pojawia się najczęściej; spośród dwunastu różnych typów znaków wielojęzycznych występuje dziesięć razy. Interesujące jest jednak to, że na tablicach mieszanych najczęściej pojawiającą się hierarchią językową jest: *lingua materna* (czeski) i *lingua receptiva* (polski). Jest to odwrotna sytuacja niż w przypadku polskich tablic informacyjnych tego typu. Należy jednak zaznaczyć, że w większości są to tablice, na których napisy w języku polskim umieszczone są jedynie na dole znaku i dotyczą informacji o współfinansowaniu projektu w ramach polsko-czeskiej współpracy przygranicznej. Podsumowując, można jednak stwierdzić, że usytuowanie *lingua franca* i *lingua receptiva* w przestrzeni dyskursu wielojęzyczności, a przede wszystkim ich pozycja w hierarchii języków na pograniczu wciąż nie są przesądzone, a polityka językowa w tej kwestii nie daje jasnej odpowiedzi na pytanie, który z języków swoją rangą zdominuje pozostałe.

Wnioski

Kreowana w krajobrazie językowym polsko-czeskiego pogranicza przestrzeń dyskursu wielojęzyczności składa się z kilku języków, używanych zarówno w przeszłości, jak i współcześnie. Jej nasycenie różnojęzycznym przekazem pokazuje diagram, uwzględniający hierarchię języków występujących w zmiennych konfiguracjach (por. diagram 1).

Oczywiście, językiem, który dominuje w tej przestrzeni, jest *lingua materna*. Towarzyszą mu jednak inne języki w układach świadczących o historycznych zaszłościach i społecznej dynamice polsko-czeskiego pogranicza. Historyczną spuścizną po okresie, w którym tereny te znajdowały się pod wpływem Niemiec, jest obecność języka zachodniego sąsiada (regionalna *lingua franca*), na przykład

na napisach wyrytych na kamiennych murach. O wciąż żywych kontaktach świadczyć może jednak fakt ujmowania niemczyzny w wielu konfiguracjach na współczesnych tablicach informacyjnych. Świadectwem historii i dawnej hierarchii językowej jest umieszczanie na murach kościołów i innych zabytkowych budowli napisów po łacinie. Z rzadka można też zaobserwować obecność innych języków, tzw. kongresowych: francuskiego czy rosyjskiego. Zdarzają się też tablice zawierające przekaz międzynarodowy, na przykład: *Aquapark Wodny Świat*.

Diagram 1. Obecność języków na publicznych tablicach informacyjnych polsko-czeskiego pogranicza

Źródło: opracowanie własne

Językiem, który na wielojęzycznych tablicach informacyjnych uzyskał dominację, jest *lingua franca* współczesności, czyli angielszczyzna. Może to świadczyć o turystycznych aspiracjach na badanych terenach, które obfitują w ładne krajobrazy i różne atrakcje przyciągające zwiedzających, na przykład kamienne miasta, trasy przyrodnicze, uzdrowiska. Nie należy jednak zapominać o tym, że język sąsiada rozumiany receptywnie pojawia się na analizowanych tablicach niemalże równie często.

Wydaje się, że liczne świadectwa wielojęzyczności w krajobrazie językowym polsko-czeskiego pogranicza to efekt działania dwóch czynników: po pierwsze tego, że historycznie teren ten był strefą, w której na przestrzeni

wieków granica państwowa ulegała licznym przesunięciom, a po drugie tego, że aktualne potrzeby mieszkańców, a także władarzy przygranicznych miast odzwierciedlają zarówno procesy globalizacyjne, jak i stosunki dobrosąsiedzkie w kreowaniu wspólnej przestrzeni porozumienia.

Literatura

- Barwiński M., 2014, *Pogranicze jako przedmiot badań geografii politycznej*, „Pogranicze. Polish Borderlands Studies” 2/1.
- Bednarczuk L., 2017, *Językowe pogranicza polszczyzny*, „Gwary Dziś” 9. <https://doi.org/10.14746/gd.20179.7>
- Dejna K., 1955, *Z zagadnień polsko-czeskiego pogranicza językowego*, w: M. Kudělka (red.), *Česko-polský sborník vědeckých prací*, t. 2, Praha: SPN.
- Dubisz S., Nagórko A. (red.), 1994, *Granice i pogranicza – język i historia: materiały międzynarodowej konferencji naukowej, Warszawa, 27–28 maja 1993 r.*, Warszawa: Wydawnictwo „Elipsa”.
- Gala S., 1994, *Małopolsko-śląsko-wielkopolskie pogranicze językowe*, Łódź: Wydawnictwo Łódzkiego Towarzystwa Naukowego.
- Handke K. (red.), 1992, *Słowiańskie pogranicze językowe: zbiór studiów*, seria: *Język na pograniczach*, Warszawa: Wydawnictwo „Ress Publica Press”.
- Janiak B., 2004, *Pogranicze językowe polsko-wschodniosłowiańskie (na podstawie fleksji ukraińskiej i polskiej gwary Niemirowa nad Bugiem)*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Karaś H., 2017, *Język polski pogranicza litewsko-totecko-białoruskiego w świetle frekwencji cech językowych*, Warszawa: Zakład Graficzny Uniwersytetu Warszawskiego.
- Karmowska A., 2019, *Krajobraz językowy polsko-czeskiego pogranicza: przypadek czeskiego Aadršpach i polskiego Kartowa (ujęcie porównawcze)*, „Studia Slavica” XXIII/2.
- Labocha J., 1997, *Polsko-czeskie pogranicze na Śląsku Cieszyńskim: zagadnienia językowe*, Kraków: Księgarnia Akademicka.
- Popowska-Taborska H., 1965, *Dawne pogranicze językowe polsko-dolnośląskie (w świetle danych toponomastycznych)*, Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.
- Prokop-Janiec E., 2013, *Pogranicze polsko-żydowskie. Topografie i teksty*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Prokopczuk O. (red.), 2001, *Wschód–Zachód. Pogranicze kultur. Kultura, literaturoznawstwo, językoznawstwo. Materiały z II Międzynarodowej Konferencji Naukowej, Słupsk 14–15.09.2000 r.*, Słupsk: Pomorska Akademia Pedagogiczna.
- Rembiszewska D., Siatkowski J., 2017, *Nawiązania czy pożyczki na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim? Cz. II*, „Rocznik Słowistyczny” LXVI.
- Sadanowicz E., 2018, *Podlaska wielokulturowość i związane z nią problemy językowe mniejszości narodowych*, „Pogranicze. Studia Społeczne” XXXII. <https://doi.org/10.15290/pss.2018.32.13>

- Sebba M., 2013, *Multilingualism in writtendiscourse: an approach to the analysis of multilingual texts*, „International Journal of Bilingualism” 17/1. <https://doi.org/10.1177/1367006912438301>
- Siatkowski J., 2017, *Czesko-polskie pogranicze językowe w świetle ankiet Georga Wenkera*, Warszawa: Instytut Slawistyki Zachodniej i Południowej.
- Słownik języka polskiego PWN*, <https://sjp.pwn.pl> (dostęp: 10.11.2019).
- Smułkowa E., 2003, *Badanie pograniczy językowych – uwagi metodologiczne*, w: J. Sierociuk (red.), *Gwary dziś 2. Regionalne słowniki i atlasy gwarowe*, Poznań: Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk.
- Straczk J., 1999, *Język a tożsamość człowieka w warunkach społecznej wielojęzyczności: pogranicze polsko-litewsko-białoruskie*, Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- Stroud C., Mpendukana S., 2009, *Towards a material ethnography of linguistic landscape: Multilingualism, mobility and space in a South African township*, „Journal of Sociolinguistics” 13/3. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9841.2009.00410.x>
- Witosz B., 2012, *Badania nad dyskursem we współczesnym językoznawstwie polonistycznym*, „Oblicza Komunikacji” 5.
- Witosz B., 2016, *Kategoria dyskursu w polonistycznej edukacji akademickiej*, w: W. Czachur, A. Kulczyńska, Ł. Kumiega (red.), *Jak analizować dyskurs? Perspektywy dydaktyczne*, Kraków: Universitas.
- Zielińska A., 2013, *Mowa pogranicza. Studium o językach i tożsamościach w regionie lubuskim*, seria: *Język na pograniczach*, Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy PAN.
- Zieniukowa J. (red.), 1997, *Obraz językowy słowiańskiego Pomorza i Łużyc. Pogranicza i kontakty językowe*, seria: *Język na pograniczach*, Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy PAN.
- Żmigrodzki P. (red.), 2007, *Wielki słownik języka polskiego*, <https://www.wsjp.pl> (dostęp: 10.11.2019).
- Żurek A., 2008, *Grzeczność językowa w polszczyźnie cudzoziemców: wybrane zagadnienia*, Łask: Oficyna Wydawnicza „Leksem”.

Anna Karmowska

*Discourse of multilingualism
in the Polish-Czech borderland area: linguistic lanscape analysis*

Summary. The aim of the article is to analyze the linguistics landscape of the Polish-Czech borderland area as a space of multilingual discourse praticises. The research material consists of information boards from the public sector which come from several towns: on the Czech side – from Adršpach, Náchod and Hronov, on the Polish side – from Kudowa-Zdrój, Karlów and Duszniki-Zdrój. The borderland is understood in the geographical and territorial sense as a sphere of contact and penetration of various nations and ethnic groups, cultures and languages in the border areas. Changing configurations and hierarchy of language sappearing on

information boards testify to both historical past and current social dynamics in the Polish-Czech borderland.

Keywords: Polish-Czech borderland, discourse of multilingualism, linguistic landscape